

bij zijn *Lagerbefehl Nr. 5* dat, als een vlucht gelukte, tien bewoners van de barak waarin de vluchteling gehuisvest was geweest, op 'straftransport' gesteld zouden worden. Dat betekende dat die tien dan onmiddellijk opgesloten zouden worden in een van de z.g. strafbarakken (barakken waarin ook de gepakte onderduikers terecht kwamen) en dat zij met het eerstvolgend deportatie-transport naar het oosten zouden verdwijnen, zulks met de aanduiding (zij stonden dan op een aparte lijst die met de complete naamlijst van het transport meeging) dat zij 'strafgevallenen' waren; algemeen werd aangenomen dat die strafgevallenen na aankomst in 'Polen' harder behandeld zouden worden.

Gemmeker beweerde na de oorlog dat hij niet meer dan één keer de bedoelde represaille zou hebben gelast. Dat was ver bezijden de waarheid. Wel gingen lang niet na elke geslaagde ontvluchting tien personen (of een veelvoud van tien) op straftransport, maar van tijd tot tijd werd het dreigement wel degelijk uitgevoerd (het zou anders ook al zijn kracht verloren hebben), zo eind maart '43 toen een eerste groep Joodse *Schutzhäftlinge* uit Vught Westerbork binnengevoerd was, vervuild, uitgehongerd, onder de luizen en velen overdekt met wonden welke door hondenbeten veroorzaakt waren. Die *Schutzhäftlinge* werden in een aparte barak ondergebracht en daar zo goed mogelijk verzorgd. Velen hunner waren ziek, hetgeen in Westerbork betekende dat men niet op transport ging. In de nacht voor er weer een deportatietrein zou vertrekken, ontvluchtten twee *Schutzhäftlinge* uit de betrokken barak. Woedend stormde Gemmeker naar binnen. 'Ik heb', aldus de barakleider, 'met eigen ogen gezien dat hij persoonlijk enige ziek in de barak liggende mensen uit de bedden sleurde en aanwees voor transport. Door andere SS-personen' (leden van Gemmekers staf) 'en Ordedienst-mensen' (Joden dus) 'zijn de ongelukkigen' (twintig in totaal) 'zo in hun pyama naar de trein . . . gebracht.'¹ Bij één gelegenheid, 24 augustus '43, liet Gemmeker na een notabene mislukte vluchtpoging van slechts één jongeman zelfs vijftig Joden als 'strafgevallenen' vertrekken.

Men kan zich indenken dat het represaille-dreigement er veel Joden van weerhouden heeft te vluchten. Het gewetensprobleem was niet gering. Begin juni '43 liep een Joodse jongeman uit Leiden, mr. R. A. Levisson, er in Westerbork, schreef hij later, 'zeker een dag' mee rond - hij kwam er niet uit en legde het probleem aan een oom voor, 'een wijs en intens gelovig man'; deze zag kennelijk de toekomst welke de gedeporteerden in 'Polen' wachtte, somber in. 'Hij antwoordde direct met een zin uit *Prediker*: 'Beter

¹ Boom, subcomm. Drente: p.v. inz. A. K. Gemmeker, p. 137 (getuige M. K. Löwenberg).